

Материалы круглого стола
“Актуальная ситуация в арабских странах
и влияние на страны региона”
Ереван, 5 июня, 2015 г.

5 июня в ереванском отеле «Конгресс» состоялся «круглый стол» по одной из актуальнейших тем текущего периода времени – «Актуальная ситуация в арабских странах и влияние на страны региона». Мероприятие было организовано Общественным институтом политических и социальных исследований Черноморско-Кавказского региона, вёл «круглый стол» замдиректора института Гагик Погосян.

Список докладчиков был внушительный – практически все участники хорошо знакомы общественности нашей страны. И с профессиональной точки зрения, на наш взгляд, вряд ли у кого будут основания выражать сомнения по поводу мнений о ситуации в арабском мире и, разумеется, угрозах и рисках армянским общинам в странах Арабского Востока, которые были высказаны в процессе проведения «круглого стола». Представители кафедры арабистики Ереванского госуниверситета Аракс Пашаян и Айк Кочарян, эксперт из Сирии Гарник Саркисян, эксперт института-организатора по региональной геополитике Сергей Шакарянц, представители кафедры ирановедения Ереванского госуниверситета Самвел Маркарян, Виктория Аракелова и Ваге Бояджян осветили практически все стороны событий, происходящих от Сирии до Йемена, особо затрагивая тему именно о будущем армян региона, как и о будущем всего Восточного Христианства на Ближнем Востоке.

Выступавшие были практически едины во мнении – происходящее в регионе несёт в себе все признаки геноцида, хотя Запад и Турция хранят молчание. Не вызвало возражений предложение о том, чтобы именно Армения и армянская общественность привлекли бы внимание мирового сообщества на геноциды в Йемене, Ираке и Сирии, как страна и народ, пережившие первый в мире организованный на государственном уровне геноцид.

Вниманию читателей представляем некоторые материалы данного круглого стола.

Трагедия Йемена – результат вмешательства и политики двойных стандартов США

Сергей Шакарянц

Общественный институт политических и социальных исследований

Черноморско-Каспийского региона

На карте мира, помимо Сирии и Ирака, сейчас полыхает ещё одна многострадальная арабская страна – Йемен. Относительно вялотекущая гражданская война уже переросла во внешнюю агрессию против йеменских арабов, возглавляемую Саудовской Аравией и примкнувшими к саудитам марионеточными арабскими режимами Персидского залива. Разумеется, можно искать корни войны в глубине десятилетий и столетий, вспоминая, что даже во время всевластия в регионе Османской империи йеменские жители умудрились сохранить свою независимость, или в том, что несмотря на объединение Северного и Южного Йеменов после распада СССР, внутригосударственного единства так и не удалось создать. Можно также, в соответствии с соблазнительной «модой», приносимой «экспертами» Турции, Израиля и США, всё свести к вековым противоречиям между суннитами и шиитами. Однако вряд ли объективный наблюдатель не заметит, что нынешнее обострение, быть может, даже вековых противоречий и различий между теми или иными группами населения Йемена стало следствием пресловутой «арабской весны», которая положила конец 34-летнему правлению выгодного практически всем маршала Али Абдаллы Салеха – выходца из племени санхан зейдитского (хуситского) племенного союза Хашид, а некогда – офицера танкиста, командующего Таизским военным округом.

Конечно, в стране (а это одно из беднейших арабских государств) были серьёзные проблемы и до «арабской весны». Но, в сущности, объединение двух Йеменов в 1990 г. прошло относительно мирно. Небольшая гражданская война на юге страны в 1994 г. завершилась довольно быстро (именно за это йеменский парламент присвоил Салеху военное звание маршала). Но известно также, что во второй половине 2000-х гг. ситуация в Йемене обострилась. Режим Салеха оказался под ударом сразу двух сильных противников. С одной стороны, это были радикальные исламисты «Аль-Каеды» и подконтрольных организаций, с другой стороны – шииты-зейдиты (хуситы) северных провинций. Зейдитские племена обвинили Салеха в установлении суннитской диктатуры (! – хотя и сам он выходец из зейдитов) над страной и дискриминации шиитов

по религиозному признаку, а также в сотрудничестве йеменского режима с США и Израилем. В свою очередь, Салех обвинил зейдитов в стремлении восстановить монархию зейдитских имамов. Цитаделью шиитского сопротивления стала северная гористая мухафаза Саада. Восстание зейдитских племен вспыхнуло в 2004 г., а в 2009-2012 гг. вошло в активную фазу. На стороне режима Салеха выступили суннитские фундаменталисты, в том числе боевики «Аль-Каеды», которая вообще-то воевала против Салеха, но решила оказать ему поддержку в подавлении шиитских восстаний.

Да, всё это имело место быть, отрицать не стоит. Но именно «арабская весна» 2011-2012 гг. поставила жирную точку в истории правления президента Салеха. Ушедший в итоге в отставку как бы добровольно, Салех сохранил политические и юридические гарантии неприкосновенности, однако мира и спокойствия Йемену уход Салеха не принёс. Во главе страны был поставлен саудитский марионетка-суннит Абд Раббу Мансур Хади, который тут стал «близким другом» США, и недовольные тут же осознали, что произошла подмена «шила на мыло» – ведь и Салехом протестно настроенные шииты обвиняли в служении интересам США. Йемен оказался раздираем настоящей гражданской войной между противостоящими друг другу группами интересов: правительственными войсками, ваххабитами «Аль-Каеды», шиитами-зейдитами северных провинций, сепаратистами Южного Йемена, надеющимися возродить суверенную южнотийменскую государственность. А в течение последних месяцев тут выявилось и вооружённое присутствие ещё одной террористической суннитской фундаменталистской группировки – «Исламское государство» (IS). Значительная часть территории Йемена до последних дней не контролируется правительством, размещённым в столице страны Сане. В частности, ряд территорий на севере страны находится под непосредственным контролем шиитов-зейдитов, которые поднимают также и социальные лозунги, требуя от йеменского правительства поддержки малоимущих слоев населения, снижения цен на топливо и продовольствие. В свою очередь, Саудовская Аравия активно поддерживает суннитов, причем

не только по причине религиозной солидарности, но и в силу стремления к искусственному поддержанию нестабильности в Йемене. Ведь сильное арабское государство с республиканской формой правления, населённое близким в этнокультурном отношении населением, может представлять для саудовской монархии серьёзную опасность. Особенно если учесть территориальные споры между двумя государствами, которые не урегулированы с момента провозглашения независимости Йемена в 1918 г. Плюс – саудиты всегда опасались восстания «своих» шиитов в наиболее нефте- и газоносной Восточной провинции.

В итоге же сейчас власть де-факто в руках зейдитов-хуситов, а марионетка Хади, бежавший и объявившийся именно в Саудовской Аравии, был использован США и Эр-Риядом как повод для нападения на Йемен, в котором, по всей видимости, многие рычаги власти вернулись к экс-президенту Салеху, коль скоро он поддержал зейдитов. Можно, конечно, вслед за США и Саудовской Аравией, увидеть в событиях в Йемене «руку Ирана» - но, на наш взгляд, это убогое упрощение ситуации. Конечно, Ирану не безразлична и никогда не была безразличной судьба шиитов других стран – в том числе и Йемена. Но в данном случае обвинять Иран в том, что он протягивает единоверцам руку помощи и отправляет сугубо гуманитарную помощь в страну, ежедневно разрушаемую авианалётами Саудовской Аравии и других суннитских режимов Аравийского полуострова, и трактовать эту помощь как «военное вмешательство» - это верх беспринципности и доказательство того, что стороны, обвиняющие Иран, являются несамостоятельными и действуют полностью под давлением США и Израиля. Кстати, это в полной мере относится и к властям Турции, выступившим против восставших шиитов-зейдитов и поддержавших агрессию саудитов против Йемена. Мало кто знает, но на стороне саудитов (а значит – и США) в Йемене против шиитов сейчас активно воюют и боевики «Аль-Каеды», и боевики IS, а учитывая, что уже множество ячеек «Аль-Каеды» фактически присягнули группировке IS, учитывая, что в рядах этого пресловутого «Халифата» всегда и в разных странах воюет множество иностранных наёмников, в том числе и из стран Запада, следует прийти к выводу, что народ Йемена, как ранее и народы Сирии и Ирака, стал жертвой неприкрытой атаки международных террористов-суннитов, действующих под опекой не только Саудовской Аравии, но и

США с Турцией, в тени которых искусно маскируется Израиль.

Многие страны, в том числе и Иран, и Россия, и Китай и др., уже открыто обвинили именно США в том, что на примере Йемена красноречиво доказывается преступный принцип двойных стандартов внешней политики Вашингтона. «Санкционировав» и даже помогая осуществлять свержение президента Салеха, посадив своего марионетку Хади, США сами же и открыли «ящик Пандоры», ибо если кто-то приходит к власти путём государственного или вооружённого переворота, то должен быть постоянно готов к тому, что и его свергнут таким же путём. Однако если в случае с постсоветской Украиной США оголтело поддерживают и пытаются укрепить позиции переворотчиков, то в Йемене они, как и саудиты с турками, поддерживают свергнутого марионетку Хади. Разумеется, что такой подход усиливает трагедию Йемена и его племён, заводит проблему восстановления гражданского мира в ещё больший тупик. Всем ведь понятно – не будь у сторонников свергнутого Хади поддержки США, Саудовской Аравии и Турции, победа хуситов в Йемене была бы окончательной, пусть даже это и восстановило бы позиции экс-президента Салеха. Однако суть задач указанных стран, видимо, состоит именно в том, чтобы разжечь братоубийственный вооружённый конфликт между шиитами и суннитами, и поэтому они вступаются за обанкротившегося и дискредитированного марионетку Хади, противопоставляя себя остальной части йеменцев. При этом Запад и сунниты не забывают и о шкурном интересе – как только стало понятно, что войска Хуситов победно продвигаются от Адена к Баб-эль-Мандебскому проливу, открывающему путь к контролю над Красным морем и Суэцким каналом, то указанные «игроки» отдали возможность оккупировать эти территории террористам из «Аль-Каеды» и IS. И не надо дополнительно рассказывать, что за зверства с местными жителями вытворяют те, кого создали и пестовали спецслужбы именно США, Израиля, Саудовской Аравии и Турции.

Понятно, что в глубинных корнях сегодняшнего конфликта в Йемене – не только постоянные вмешательства внешних сил, но и серьёзные социально-экономические проблемы и трудности. Да, нефти и газа в Йемене не много, как у соседей. Серьёзнейшей проблемой Йемена, помимо бедственного социального положения, является катовая наркомания (по данным экспертов, 60-70% населения страны «сидит» на листьях ката – местном наркотике), негативно

отражающаяся не только на здоровье населения, но и на развитии сельского хозяйства, поскольку плантации ката занимают значительные территории пригодных для сельского хозяйства земель. Во-вторых, социальная депривация йеменского населения на фоне высокой рождаемости неизбежно влечёт за собой безработицу, усугубляющуюся обнищанием на фоне наркомании значительной части молодежи. Следствием становится распространение радикальных настроений среди молодых и немолодых йеменцев. Серьёзную опасность для государства, политическая система которого и так шатка и ненадёжна, представляет и сохраняющееся племенное разделение йеменского общества. Шейхи племён фактически являются настоящими хозяевами Йемена, контролируя подчинённых им соплеменников. Между йеменскими племенами постоянно вспыхивают конфликты по причине доступа к источникам питьевой воды – серьёзного местного дефицита. Все эти проблемы в совокупности усугубляются очень высоким демографическим ростом йеменского населения. Каждый год население страны прибавляется на 3,4%. Соответственно, за ближайшие 20 лет население Йемена может превысить сорок миллионов человек, что повлечёт за собой непредсказуемые последствия, поскольку в Йемене не будет работы для такого количества граждан (собственно, её уже нет и для тех, кто в настоящее время живёт в Йемене, притом, что более 60% населения страны моложе 25 лет, да ещё война, длящаяся по сути не менее 10 лет). Таким образом, политическая революция, произошедшая в Йемене 53 года назад (Сентябрьская революция 1962 г., приведшая к свержению монархии) и остановленная в самом начале, на пути к социальным преобразованиям, так и не смогла решить ключевые проблемы йеменского общества. Усугубление последних, в свою очередь, может привести к катастрофическим последствиям для всей Юго-Западной Азии. Сейчас же вся описанная ситуация с каждым днём усугубляется именно из-за внешнего военного вмешательства.

Трудно представить, чтобы зейдитская (хуситская) организация «Ансар Аллах» (фактически военно-политическое объединение ряда восставших северных шиитских племён под руководством рода аль-Хуси), которую с 2004 г. в ходе нескольких военных кампаний так и не смогли сломать правительственные войска Йемена и не помогло даже прямое военное вмеша-

тельство Саудовской Аравии в конце 2009 - начале 2010 гг. (это только привело к серьёзным потерям саудитов), сейчас возьмёт и сдастся врагам. Йемен буквально напичкан различной военной техникой, и сейчас хуситы уже начали сбивать саудитские и другие F-16, прилетающие бомбить якобы восставших. А на деле – уничтожающих гражданские объекты и убивающих в основном именно гражданских лиц, в том числе и иностранцев. Парадокс – но власти США отказались даже эвакуировать своих сограждан, настолько Вашингтон заинтересован в проведении военного подавления йеменских шиитов, американцев спасали из Йемена... российские лётчики и моряки. После же того, как проамериканский лагерь пошёл и на наземную операцию в Йемене, хуситы контратаковали и 22 мая захватили военную базу на территории Саудовской Аравии. Произошедший затем бесчеловечный террористический акт в шиитской мечети саудовского города Эль-Катиф, унесший жизни десятков шиитов, ответственность за который взяла на себя группировка IS, ещё более усложняет ситуацию и отягощает ответственность США, Турции, Саудовской Аравии, Израиля и др. – ведь уже и в европейской, а не только иранской прессе, открыто пишется о том, что многолетний главарь «Халифата» Абу Бакр аль-Багдади на самом деле является евреем-агентом разведки Моссад по имени Шимон (Саймон) Элиот, что американскими агентами являются и другие высокопоставленные главаря бандитов IS.

Поставленный Эр-Риядом и туда же бежавший от восставших шиитов президент Абд Раббу Мансур Хади фактически не имеет, да и никогда не имел серьёзной собственной базы поддержки. Как выходец с Юга и бывший офицер Народной Демократической Республики (Южный) Йемен, он чужой для племён Северного Йемена, а на Юге ему многие не могут простить того что он не поддержал попытку бывшей НДРЙ снова отделиться в 1994 г. и выступил на стороне Салеха. В результате он был полностью зависим от Саудовской Аравии и представителей могущественного племенного союза Хашид, которые правили страной и при Салехе и властью делиться не хотят. Естественно, что это никак не устраивало как шиитских повстанцев «Ансар Аллах», так и сторонников предоставления больших полномочий югу, поэтому все переговоры всегда заходили в тупик. Сейчас же племенной союз Хашид (т.е. в сущ-

ности экс-президент Салех) и род аль-Хуси – союзники, и это не предел, потому что всегда на протяжении истории Йемена, когда на страну нападали османцы или, позднее, саудиты, то объединялись даже откровенные политические антиподы. И в условиях, когда страну раздирают саудовские военные, оставшиеся верными Мансуру Хади воинские части и боевики «Аль-Каеды» и IS, консолидация патриотически настроенных йеменцев может в итоге привести к

тому, что и саудиты, и террористы-ваххабиты из «Аль-Каеды» и IS будут вышвырнуты и в дальнейшем война твёрдо переместится именно в Саудовскую Аравию. Что ж, говорят, что в планы США и Израиля входит и дезинтеграция (уничтожение) этой страны. Думать об этом – в принципе, обязанность самих саудитов. Но обсуждения или версирования на эту тему, увы, не приуменьшают масштабы трагедии и гуманитарной катастрофы Йемена.

Исторические корни хуситского движения – зейдизма

Самвел Маркарян

доцент, кандидат исторических наук,

Хуситы (или военизированное движение «Ансар Аллахи») или *джарудиты* вновь заявили о себе и в новейшей истории в 2004г.

Основатель (возродитель) зейдизма в Йемене в 2004г Хусейн аль-Хуси был убит йеменской правительственной армией в сентябре 2004г. С этого времени движение возглавил его брат Абдель Малек аль-Хуси.

В 2009 - новое восстание хуситов под зейдитскими лозунгами было подавлено йеменской армией при активной поддержке саудовской армии. В 2010г. правительство и хуситы договорились все вопросы решать мирными переговорами.

19 сентября 2014г. началось новое восстание хуситов и они стали стремительно захватывать разные области и столицу - г. Сану (февраль 2015г).

Саудовская Аравия и раньше и сейчас обвиняет Иран в духовной и материальной (деньгами и оружием) поддержке движения хуситов. Но если раньше Иран отказывался от всяких комментариев и какого-бы то ни было признания своего участия в движении хуситов, то весной 2015г. несколько раз различные политические деятели Ирана говорили о духовном единстве с хуситами, но не более того.

С января по май 2015г. митинги и демонстрации идут по всему Йемену под лозунгом хуситов: «Смерть Америке - смерть Израилу».

С 14 мая 2015г. действует перемирие в Йемене. В марте 2015-происходили бои между отрядами «Аль-Каиды» и хуситами. Погибло более 27 хуситов ранено не менее 150.

В мае 2015г. Иран отправил к берегам Йемена транспортный корабль «Иране шахид» в сопровождении военного корвета для доставки гуманитарной помощи хуситам. Иран пригрозил

добавить военные корабли, если «Иране шахиду» не дадут разгрузиться.

В конце мая в Москве встретились основные дипломаты-министры иностранных дел Ирана и России специально для обсуждения вопроса о мирном урегулировании йеменского конфликта.

Из 25 млн. йеменцев 8 млн. сегодня считают себя зейдитами – это в основном население северных провинций страны. Считается, что зейдитские династии правили в Северном Йемене с 901г. до 1962г.

Кто же такие зейдиты? Основателем этой ветви шиизма считается Зайд ибн Али, сын четвертого шиитского имама Зейд-ал-Абидина (умер в 744г). Под знаменем идей зейдизма (о том, что любой народ в любой мусульманской стране имеет право поднять восстание и силой свергнуть несправедливого правителя) Зайд-ибн Али в 739г. поднял восстание против халифа, но халифские войска в сентябре 740г. подавили это восстание и убили самого Зайда. Его тело было распято в г. Куфа, а отрубленная голова Зайда была отправлена в Дамаск халифу Хишаму. Однако Зейдизм не умер-разбитые сторонники этого течения в шиизме разбрелись по всему Ирану (Хорасан, Систан, Хузистан, Фарс), Северной Африке (Идрисидов династия в 791г. официально объявила зейдизм своей государственной религией - до 926г.) и успешно пропагандировали свои идеи в этих областях в течении VIII-Хвв.

В 680г. был убит Хусейн - один из главных святых в шиизме, останки которого согласно легенде захоронили в г. Кербела. Это еще один священный город шиитов в Ираке, Шииты - хариджиты еще в 661г. покинули халифа Али, последователи которого и стали первыми шиитами. Хариджиты считали смерть во имя торжест-

ва шиизма благородным делом и героическим поступком.

Они отвергли идею “скрытого имама” (мах-ди), и считают, что имамом может стать любой мусульманин за свои личностные качества. Хариджиты утверждали, что имамом в жизни может быть несколько и соответственно несколько государств-имаматов. Они отвергают идеи единого халифата и богоизбранность любой личности халифа. Как известно многие ученые считали в XVIII-XIX вв., что шиизм зародился в Иране как ислам в национальной оболочке, шиизм-как иранский ответ на арабский суннизм. Однако, это не очень соответствует фактам-известно, что уже в VII в. первыми шиитами были арабы из Йемена и южной Месопотамии, а в Иране шиизм широко распространился только в X в., а государственной религией он стал вообще, в XVI в. когда Сефевиды возродили в 1501 г. иранское национальное государство. Попытка изобразить шиизм как “расовую иранскую религию” несостоятельна уже в силу того, что нет и не может быть расовой религии вообще. Религия отражает в любое время, в любой стране скорее общность хозяйственную, культурную, социальную, но никак не категорию этническую. Сегодня хуситы заявляют, что они выступают с позиций “истинного зейдизма” во имя защиты шиизма в планетарном масштабе и поэтому их враги и ИГИЛ и “Аль-Кайда” и другие вооруженные группировки различных масхабов. Хуситы считают, что истинные идеи “чистого ислама”(или иначе- “первоначального ислама”) отражают только их взгляды. Им близка политическая шиитская доктрина аятоллы Хомейни о том что в мусульманском государстве не должно быть избранных-тех кого бог избрал в качестве правителей и руководителей. Они настаивают на том, что главная зейдитская идея в политике верна и сегодня. Это идея о том, что любой самый нравственный и благородный мусульманин независимо от его происхождения, социальных корней и родовитости может возглавить любое исламское государство, если его желает народ, если он бескорыстен и честен, если он желает благополучия и процветания своему народу, всем обездоленным людям вообще.

Зейдизм в исторической ретроспективе сумел создать несколько мусульманских государств в X-XVIII вв. Однако, после завоеваний Сирии, Иордании, Египта Хиджаза, и Йемена в

1517 г. турецкой армией при султানে Селиме Явузе (Грозном) многим казалось, что остатки зейдизма в отсталых племенах кочевников Йемена навсегда искоренены, потому что не только этот османский султан, но и многие его потомки были яростными суннитами и шансы на выживание в таких условиях для любой иной направленности ислама были минимальны.

Однако северные йеменские племена не только сохранили верность зейдизму, но и сумели за последние несколько десятилетий сделать его знаменем социальной и политической борьбы. Привлекательность зейдизма для более отсталых племен кочевников в его политической догме о возможности одновременного существования на земле нескольких имаматов, в отрицании необходимости и полезности существования единого исламского Халифата (а это основная доктрина движения ИГИЛ), в пропаганде святости и жертвенности (шахидов) во имя победы зейдизма. Многие журналисты на Западе сейчас пытаются провести параллели между движениями “Хезболла” и хуситским “Ансар Алла” усматривая в их лозунгах, структуре, методах деятельности общие черты. При этом часто делается вывод о том, что в основании этих движений следует видеть “руку Тегерана”. Вероятно, есть такие силы в Тегеране, которые хотели бы руководить и направлять любые оппозиционные и прошиитские движения в мире ислама. Однако, не следует переоценивать возможности Иранских радикалов - шиитов в международном масштабе. Ни в финансовом, ни в военном отношении Иран не располагает такими возможностями, которые могли бы существенно повлиять на ситуацию в регионе Южной Аравии. Другое дело – духовно-религиозное влияние, возможности которого гораздо шире, чем другие линии влияния. Другое дело-насколько духовное шиитское влияние может привести к единству политическому. Например, влияние шиитской доктрины в “Хезболле” чрезвычайно велико, но стала ли эта организация консолидирующей в мире ислама силой? Несмотря на совпадение антиизраильских лозунгов и призывов ни хуситы, ни другие движения не создали эффективной политической структуры. Они популярны на локальном уровне одной страны или даже одной провинции, но до уровня регионального или общенационального им пока еще далеко.

Новые тенденции в развитии ситуации на Ближнем Востоке

Аракс Пашаян
кандидат исторических наук, доцент
Институт востоковедения НАН РА

В результате событий так называемой “арабской весны” на Ближнем Востоке выявились новые тенденции:

- Почти разрушены система национальной безопасности ближневосточных стран, а отдельные страны уже потеряли или находятся на пороге потери суверенитета;
- В политических процессах Ближнего Востока беспрецедентно возросло значение религиозного фактора. Новый размах приобрели консервативные и экстремистские направления суннитского ислама, в том числе и салафитство. Воинствующий исламизм стал одним из ярких проявлений нынешних процессов на Ближнем Востоке;
- На Ближнем Востоке широкое распространение получили не только религиозный фанатизм, но также межэтнические, межконфессиональные и межплеменные противоречия, которые прежде находились в латентном состоянии;
- В беспрецедентных объемах возросло вмешательство внешнего фактора в отношении Ближнего Востока. В очередной раз регион стал ареной конкуренции и столкновения интересов сверхдержав;
- В частности политику США в отношении Ближнего Востока можно считать неокOLONIALНЫМ дискурсом;
- После событий так называемой “арабской весны”, на Ближнем Востоке большой размах приобрели внутриисламские противоречия и конкуренция, возросло столкновение суннитских и шиитских геополитических сил, в лице Ирана и его союзников и арабских монархий Персидского залива и союзников. Внешние акторы блестяще используют имеющиеся в исламском мире противоречия;
- Последующие за “арабской весной” события, началом которых можно считать вторжение США в Ирак 2003 года, синицировали беспрецедентный отток христианского населения из стран Ближнего Востока. Можно утверждать, что уже под вопросом находится перспектива христианства на Ближнем Востоке. Не исключено, что христианству в регионе остались считанные года;
- Ослабление позиций христианства на Ближнем Востоке неразрывно связано также с армянством. В частности, спорным представляется будущее армян Сирии, Ирака и Ливана. Особенно тяжелым и краткосрочным представляется жизнь сирийских армян. Армянская община Алеппо понесла такой тяжелый удар, что отныне не в силах восстанавливаться. Не имея гарантий безопасности личности и имущества, свободной экономической деятельности и получения качественного образования, армяне не захотят жить в Сирии;
- Существование так называемого “Исламского государства” на Ближнем Востоке впредь является фактом и международное сообщество вынуждено считаться с его существованием. США, которые несут непосредственную ответственность за Ирак, не имеют четкую стратегию борьбы против этой силы, а оборонительные силы Сирии и Ирака пока что не в состоянии эффективно бороться против ДАИШа. Существование Исламского государства свидетельствует, что оно превратилось в серьезный фактор и служит национальным интересам отдельных государств;
- Равновесие на Ближнем Востоке может быть восстановлено только с активным участием Ирана. Неудавшаяся попытка США и их союзников в деле отстранения Башара Аль Асада от власти свидетельствует о том, что отныне неизбежным является активное сотрудничество с Ираном.

Исход христианства из региона и Армения

Виктория Аракелова

к.и.н., доцент кафедры иранистики ЕГУ,

*заместитель редактора международного журнала *Iran and the Caucasus* (Brill, Leiden)*

Ближневосточный регион на протяжении столетий является важной контактной зоной, что наглядно отражено в его религиозной мозаике.

В ряде его ареалов, равноудаленных от центров ортодоксии, всегда возникало множество сект. Таким образом, помимо догматического поля здесь столетиями формировалось и достаточно весомое недогматическое пространство внутри ислама.

Несмотря на нивелированную грань между догмой и ересью в исламе, которому чужда соборность, ряд течений так или иначе всегда рассматривался в качестве недогматических. К таковым относится прежде всего крайнешиитское пространство. Помимо этого, в еретическое поле попадают и такие синкретические производные ислама как езидизм.

С точки же зрения радикальной доктрины ваххабизма, в еретическое поле попадают практически все, не приемлющие ваххабитской идеологии: от христиан до этно-конфессиональных общин, от умеренных шиитов до крайнешиитских сектантов.

Гонения на представителей указанных групп – явление отнюдь не новое: мы находим многочисленные зафиксированные факты преследований в ряде исторических источников, в отчетах миссионеров, военных, врачей, а в более поздний период – и в официальных документах. Так, столетие назад, специально созданная Сове-

том Лиги наций комиссия была призвана расследовать положение христиан в Мосуле. В «Общем заключении» комиссии в разделе «Специальные рекомендации», которые «были крайне важны для установления мира в стране и благоденствия людей», отмечается: «Поскольку спорные территории ... в любом случае будут под юрисдикцией мусульманского государства, для удовлетворения устремлений меньшинств – христиан, а также евреев и езидов – предпринять меры для их защиты...»

Нынешняя ситуация отличается, пожалуй, масштабностью замысла. Совершенно очевиден исход христианства из региона. В целом исчезает религиозная мозаика, уступая место однородному радикальному пространству.

Что касается прикладных задач, то у Армении есть положительный исторический опыт, когда она становилась родиной не только для армян-беженцев из Ближневосточного региона, но также для ассирийцев и езидов. И если столетие назад этот процесс происходил стихийно, то в настоящее время Армения могла бы повторить этот опыт уже на уровне государственной программы, пусть и не столь масштабной, но однозначно демонстрирующей добрую волю армянского государства в решении проблем братских народов, последовательно разделяющих судьбу армян в том числе в самые драматичные периоды истории.

**«Արդի իրավիճակը արաբական երկրներում
եվ ազդեցությունը տարածաշրջանի վրա»
կլոր սեղանի նյութերը
Երեվան, 5 հունիսի, 2015 թ.**

Հունիսի 5-ին Երեվանյան «Կոնգրես» հյուրանոցում տեղի ունեցավ կլոր սեղան, որը նվիրված էր ընթացիկ ժամանակահատվածի արդիական հիմնախնդիրներից մեկին՝ «Արդի իրավիճակը արաբական երկրներում եվ ազդեցությունը տարածաշրջանի վրա»: Միջոցառումը կազմակերպել էր Սեվծովյան-Կասպյան տարածաշրջանի քաղաքական եվ սոցիալական հետազոտությունների հանրային ինստիտուտը: Կլոր սեղանը վարում էր ինստիտուտի փոխտնօրեն Գագիկ Պողոսյանը:

Զեկուցողների ցանկը բավական ազդեցիկ էր. գործնականում բոլոր մասնակիցները քաջատեղյակ էին մեր երկրի հանրությանը: Ըստ մեզ, մասնագիտական տեսանկյունից դժվար թե որեվէ մեկը տարակուսանք հայտնի արաբական աշխարհում տիրող իրավիճակի, հայկական համայնքներին սպառնացող մարտահրավերների շուրջ հնչեցված այն տեսակետների առնչությամբ, որոնք ներկայացվեցին կլոր սեղանի ընթացքում: Երեվանի պետական համալսարանի արաբագիտության ամբիոնի ներկայացուցիչները Արաքս Փաշայանը եվ Հայկ Քոչարյանը, իրանագիտության ամբիոնի ներկայացուցիչներ Սամվել Մարգարյանը, Վիկտորիա Առաքելովան եվ Վահե Բոյաջյանը, Սիրիայից ժամանած փորձագետ Գառնիկ Սարգսյանը, տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքականության հարցերով փորձագետ, կազմակերպիչ ինստիտուտի աշխատակից Սերգեյ Շաքարյանը եվ այլոք գործնականում լուսաբանեցին Սիրիայում, Եմենում եվ այլ երկրներում տեղի ունեցող իրադարձությունների բազմաթիվ կողմերը՝ առանձնահատուկ շոշափելով տարածաշրջանի հայության, ինչպես նաեվ Մերձավոր Արևելքի ամբողջ քրիստոնեության ապագայի խնդիրները:

Ելույթ ունեցողները միակարծիք էին այն հարցում, որ տարածաշրջանում տեղի ունեցող իրադարձությունները կրում են ցեղասպանության հատկանիշներ՝ թեեվ Արեվմուտքն ու Թուրքիան համառորեն լռում են: Առարկություններ չառաջացրեց նաեվ առաջարկությունն այն մասին, որ հատկապես Հայաստանը եվ հայ հանրությունը՝ որպես առաջին անգամ պետական մակարդակով կազմակերպված ցեղասպանության վերապրող, պետք է հրավիրեն համաաշխարհային հանրության ուշադրությունը Եմենում, Սիրիայում եվ Իրաքում տեղի ունեցող ցեղասպանությունների վրա:

Ընթերցողի ուշադրությանն ենք ներկայացնում կլոր սեղանի որոշ նյութերը:

**Եմենի ողբերգությունը՝ ԱՄՆ միջամտության ու երկակի ստանդարտների
քաղաքականության արդյունք**

Սերգեյ Շաքարյան

*Սեվծովյան-Կասպյան տարածաշրջանի քաղաքական եվ սոցիալական
հետազոտությունների հանրային ինստիտուտ /Հայաստան, Երեվան/*

Բացի Սիրիան եվ Իրաքը, այժմ աշխարհի քարտեզի վրա բոցավառվում է եվս մեկ բազմաչար արաբական երկիր՝ Եմենը: Համեմատաբար դանդաղ ընթացող քաղաքացիական պատերազմը վերաճել է եմենյան արաբների դեմ ուղղված արտաքին ագրեսիայի՝ Սաուդյան Արաբիայի եվ նրան միացած

Պարսկական ծոցի խամաճիկային արաբական ռեժիմների գլխավորությամբ: Հասկանալի է, որ պատերազմի արմատները կարելի է փնտրել տասնամյակների ու հարյուրամյակների խորքում՝ հիշելով, որ նույնիսկ տարածաշրջանում Օսմանյան կայսրության տիրապետության ժամանակաշրջանում Եմենի

բնակչությունը կարողացել է պահպանել իր անկախությունը, կամ այն, որ՝ չնայած Հյուսիսային ու Հարավային Եմենների միավորմանը ԽՍՀՄ փլուզումից հետո, այդպես էլ չհաջողվեց հասնել ներպետական միասնության: Տուրք տալով Թուրքիայի, Իսրայելի ու ԱՄՆ-ի «փորձագետների» կողմից շրջանառության մեջ նետված գայթակղիչ «նորաձեվությանը» կարելի է նաեվ ամեն ինչ հանգեցնել սյունիների ու շիաների միջև առկա դարավոր հակասություններին: Սակայն, օբյեկտիվ դիտարկողը կնկատի, որ իրավիճակի ներկայիս սրացումը /թեկուզեվ Եմենի բնակչության այս կամ այն խմբերի միջև առկա դարավոր տարբերությունների ու հակասությունների առումով/ տխրահռչակ «արաբական գարնան» հետևանք է, որը վերջ դրեց գրեթե բոլորի համար շահավետ մարշալ Ալի Աբդալլա Սալեհի 34-ամյա տիրապետությանը, որն իդեպ պատկանում է Հաշիմ զեյդիտական /խուսիտական/ ցեղամիավորման սանխան ցեղին, եվ որը ժամանակին դեկավարում էր Թաիզի ռազմական օկրուգը:

Իհարկե, այս երկրում դեռ մինչև «արաբական գարունը» կային բազմաթիվ հիմնախնդիրներ /սա ամենաաղքատ արաբական պետություններից է/: Սակայն, երկու Եմենների միավորումը 1990 թ.-ին, ըստ էության, համեմատաբար խաղաղ ընթացավ: 1994 թ.-ին երկրի հարավում ծագած քաղաքացիական պատերազմը շատ արագ ավարտվեց /հենց դրա համար էլ Եմենի խորհրդարանը Սալեհին շնորհեց մարշալի կոչումը/: Բայց, ինչպես հայտնի է, 2000ականների երկրորդ կեսին կրկին սրվեց իրավիճակը Եմենում: Սալեհի ռեժիմը հայտնվեց երկու ուժեղ հակառակորդների հարվածի տակ: Մի կողմից, դա «Ալ-Քաեդայի» արմատական իսլամիստներն էին ու դրանց ենթակա կազմակերպությունները, իսկ մյուս կողմից՝ հյուսիսային գավառների շիա-զեյդիտները /խուսիտները/: Վերջիններս Սալեհին մեղադրում էին երկրում սյունիթական դիկտատուրա հաստատելու /թեվ նա ինքն ուներ զեյդիտական ծագում/ եվ շիաների նկատմամբ կրոնական խտրականության մեջ, ինչպես նաեվ ԱՄՆ-ի եվ Իսրայելի հետ համա-

գործակցության մեջ: Իր հերթին Սալեհը մեղադրում էր զեյդիտներին նրանում, որ վերջիններս փորձում են վերականգնել զեյդիտական իմամների միապետությունը: Շիաների դիմադրության հենակետային ամրոցը դարձավ հյուսիսային լեռնային Սաադի տարածքը: Զեյդիտական ցեղերի ապստամբությունը սկսվեց 2004 թ.-ին, իսկ 2009-2012 թթ.-ին այն թեվակոխեց իր ակտիվ փուլը: Սալեհի ռեժիմի օգտին հանդես եկան սյունի ֆունդամենտալիստները, այդ թվում՝ «Ալ-Քաեդայի» գրոհայինները, որոնք մինչ այդ պատերազմում էին Սալեհի դեմ, սակայն որոշեցին սատարել վերջինիս՝ շիաների ապստամբության ճնշման հարցում:

Այո, այս ամենը իրականում տեղի է ունեցել եվ չարժե դա ժխտել: Սակայն հատկապես 2011-2012 թթ.-ի «արաբական գարունը» շեշտադրված վերջակետ դրեց Սալեհի տիրապետության պատմությանը: Արդյունքում, կամավոր կերպով հրաժարական տված Սալեհը պահպանեց անձեռնամխելիության քաղաքական ու իրավական երաշխիքները, սակայն Սալեհի հեռացումը Եմենի համար չնշանավորվեց խաղաղության ձեռքբերումով: Երկրի դեկին կանգնեցվեց սաուդիտների խամաճիկ՝ սյունի Աբդ Ռաբբը Մանսուր Հադիին, որն անմիջապես դարձավ Միացյալ Նահանգների «մերձավորը», եվ իրավիճակից դժգոհները հասկացան, որ ըստ էության ոչ-մի իրական փոփոխություն տեղի չի ունեցել՝ չէ որ շիաները մեղադրում էին Սալեհին ԱՄՆ-ի շահերին ծառայելու մեջ: Եմենը նետվեց քաղաքացիական պատերազմի հորձանուտի մեջ՝ միմյանց հակամարտող կառավարական գորքերի, «Ալ-Քաեդայի» վախիսաբիտների, հյուսիսային գավառների շիա-զեյդիտների, Հարավային Եմենի անջատողականների միջև, որոնք փորձում էին վերականգնել հարավեմենյան ինքավար պետականությունը: Իսկ վերջին ամիսների ընթացքում այստեղ իր ռազմական ներկայությունը ուրվագծեց եվս մեկ ահաբեկչական սյունի ֆունդամենտալիստների խմբավորում՝ «Իսլամական պետությունը» /ԻՊ/: Մինչև վերջին օրերս Եմենի տարածքի զգալի հատվածը չի վերահսկվում մայրաքաղաք Սա-

նայում տեղակայված կառավարության կողմից: Մասնավորապես, երկրի հյուսիսի որոշ տարածքներ գտնվում են շիա-զեյդիտների անմիջական վերահսկողության տակ, որոնք բարձրացնում են նաև սոցիալական կարգախոսներ՝ կառավարությունից պահանջելով աջակցություն ցուցաբերել բնակչության ընչազուրկ շերտերին, իջեցնել վառելիքի եվ պարենամթերքի գները: Իր հերթին, Սաուդյան Արաբիան ակտիվորեն սատարում է սյունիներին, ընդ որում ոչ միայն կրոնական համերաշխության պատճառով, այլ նաև՝ ելնելով Եմենում անկայունությունը արհեստականորեն պահպանելու ձգտումներից: Քանզի հանրապետական բնույթի կառավարմամբ ուժեղ արաբական պետությունը, որը բնակեցված է էթնոմշակութային առումով մերձավոր բնակչությամբ, կարող է լուրջ սպառնալիք հանդիսանալ սաուդյան միապետության համար: Հատկապես եթե հաշվի առնենք երկու պետությունների միջեվ առկա տարածքային վեճերը, որոնք հարթված չեն դեռ 1918 թ.-ին Եմենի անկախության հռչակման պահից: Բացի այդ, սաուդիտները միշտ մտահոգված են եղել իր գազա-նավթային Արևելյան գավառի շիաների հավանական ապստամբությամբ:

Արդյունքում, այսօր իշխանությունը դեֆակտո գտնվում է զեյդիտ-խուսիտների ձեռքում, իսկ խամաճիկ Հադիի փախուստը Սաուդյան Արաբիա որպես առիթ օգտագործվեց Էր-Ռիադի եվ ԱՄՆ-ի կողմից Եմենի վրա հարձակում իրականացնելու համար, որում, ըստ ամենայնի, իշխանության մի շարք լծակներ կրկին վերադարձվել են նախկին նախագահ Մալեհին, քանի որ նա սկսել է սատարել զեյդիտներին: Իհարկե՝ ԱՄՆ-ի եվ Սաուդյան Արաբիայի հետ մեկտեղ, Եմենի իրադարձություններում կարելի է տեսնել նաև Իրանի միջամտությունը, սակայն, ըստ մեզ, դա իրավիճակի պարզունակ մեկնաբանում է: Անշուշտ Իրանն անտարբեր չէ եվ երբեք էլ անտարբեր չի եղել այլ երկրների շիաների ճակատագրի նկատմամբ /այդ թվում՝ Եմենի/: Սակայն տվյալ դեպքում մեղադրել Իրանին այն բանում, որ նա օգնության ձեռք է մեկնում իր «հոգեվոր եղբայրներին» եվ մարդասիրական օգնություն է ուղարկում Սաուդյան Արաբիայի ու Արաբական թերակղզու այլ ռեժիմ-

ների կողմից ուժակոծվող Եմեն, եվ այս ամենը մեկնաբանել որպես «ռազմական միջամտություն»։ Կարծում ենք, որ դա կլինի ծայրահեղ անսկզբունքայնություն եվ ապացույցն այն բանի, որ Իրանին մեղադրողները ինքնուրույն չեն եվ ամբողջովին գործում են ԱՄՆ-ի եվ Իսրայելի թելադրանքով: Իդեալ, սա լիովին վերաբերվում է նաև Թուրքիայի իշխանություններին, որոնք հանդես են գալիս ապստամբած շիա-զեյդիտների դեմ եվ սատարում են սաուդիտների ագրեսիային Եմենի նկատմամբ: Քչերը գիտեն, որ Եմենում սաուդիտների կողքին /նշանակում է՝ ԱՄՆ-ի կողքին/ շիաների դեմ ակտիվորեն պատերազմում են նաև «Ալ-Քաեդայի» եվ «ԻՊ»-ն գրոհայինները: Եվ եթե ի նկատի ունենանք, որ «Ալ-Քաեդայի» բազմաթիվ խմբեր արդեն միացել են «ԻՊ» խմբավորմանը, եվ այն, որ այս տիրահոյակ «Խալիֆաթի» շարքերում մշտապես մարտնչել են բազմաթիվ արտասահմանյան վարձկաններ /այդ թվում՝ Արեվմուտքի երկրների/, ապա կարելի է եզրակացնել, որ Եմենի ժողովուրդը՝ Սիրիայի ու Իրաքի ժողովուրդների պես, դարձել է միջազգային ահաբեկիչ-սյունիների անթաքույց հարցակման գոհը, որոնք գործում են Սաուդյան Արաբիայի, ԱՄՆ-ի եվ Թուրքիայի հովանավորչությամբ, իսկ նրանց ստվերում վարպետորեն թաքնված է Իսրայելը:

Բազմաթիվ երկրներ, այդ թվում Իրանը, Ռուսաստանը եվ Չինաստանը, մեղադրանքներ հնչեցրին ԱՄՆ-ի հասցեին՝ նշելով, որ հատկապես Եմենի օրինակով ցայտուն դրսևվորվում է Վաշինգտոնի արտաքին քաղաքականության երկակի ստանդարտների հանցավոր սկզբունքի կիրառումը: Սատարելով ու նույնիսկ անմիջականորեն օգնելով գահընկեց անել Մալեհին եվ նրան փոխարինելով Հադիյով, ԱՄՆ-ն ինքն է բացել «Պանդորայի արկղը», քանզի երբ ինչ-որ մեկը իշխանության է գալիս պետական կամ զինված հեղաշրջման ճանապարհով, ապա նա պետք է մշտապես պատրաստ լինի, որ իրեն եվս կհեռացնեն նույն ճանապարհով: Եվ եթե հետխորհրդային Ուկրաինայի պարագայում ԱՄՆ-ը բացահայտ սատարում ու փորձում են ամրապնդել հեղաշրջում իրականացնողների դիրքերը, ապա Եմենում նրանք /սաուդիտների ու թուր-

քերի հետ միասին/ սատարում են հեռացված խամաճիկին՝ Հադիին: Բնական է, որ նման մոտեցումը էլ ավելի է խորացնում Եմենի ու նրա ժողովրդի ողբերգությունը, քաղաքացիական խաղաղության վերականգնման հիմնախնդիրը մղում է դեպի փակուղի: Չէ որ ամենքին պարզ է, որ եթե Հադին չունենար ԱՄՆ-ի, Մաուդյան Արաբիայի եվ Թուրքիայի աջակցությունը, ապա խուսիտների հաղթանակը Եմենում կլիներ վերջնական՝ թեկուզեվ նախկին նախագահ Սալեհի դիրքերի ամրապնդման գնով: Սակայն, նշված երկրների նպատակների էությունը հենց այն է, որ եղբայրասպան զինված հակամարտություն հրահրեն շիաների եվ սյուննիների միջեվ, ուստի եվ նրանք հանդես են գալիս հեղինակազրկված խամաճիկ Հադիի աջակցությամբ: Ընդ որում, Արեվմուտքն ու սյուննիները չեն մոռանում նաեվ սեփական շահերի մասին. երբ պարզ դարձավ, որ Խուսիտների զորքերը հաղթանակով Ադենից շարժվում են դեպի Բաբ-էլ-Մանդեբի նեղուց, որը ճանապարհ է հարթում Կարմիր ծովի եվ Սուէզի ջրանցքի հսկողության համար, ապա նշված «դերակատարները» հնարավորություն տվեցին «Ալ-Քաեդայի» եվ «ԻՊ» գրոհայիններին զավթել այդ տարածքները: Եվ կարիք չկա նույնիսկ նշել, թե տեղի բնակչության նկատմամբ ինչպիսի վայրագություններ են իրականացնում նրանք, ում ստեղծել ու աճեցրել են հենց ԱՄՆ-ի, Իսրայելի, Մաուդյան Արաբիայի ու Թուրքիայի հատուկ ծառայությունները:

Հասկանալի է, որ Եմենի ներկայիս հակամարտության խորքային արմատներում ոչ միայն արտաքին ուժերի մշտական միջամտություններն են, այլ նաեվ լրջագույն սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրներն ու դժվարությունները: Այո, Եմենը իր հարեվանների պես հարուստ չէ գազով եվ նավթով: Բացի ծանրագույն սոցիալական իրավիճակը, Եմենի լրջագույն հիմնախնդիրներից է հանդիսանում թմրամոլությունը /փորձագետների գնահատմամբ երկրի բնակչության 60 տոկոսն օգտագործում է կատի տերեվներ՝ տեղական թմրանյութ/, որը ոչ միայն բացասական ազդեցություն ունի բնակչության առողջության, այլ

նաեվ գյուղատնտեսության զարգացման վրա, քանի որ կատի պլանտացիաները զբաղեցնում են պիտանի գյուղատնտեսական տարածքների զգալի մասը: Բացի այդ, բարձր ծնելիության հիմնապատկերի վրա առկա երկրի բնակչության սոցիալական դեպրիվացիան անխուսափելիորեն հանգեցնում է երիտասարդության գործազրկությանը ու աղքատացմանը: Արդյունքում ձեկավորվում ու տարածվում են արմատական տրամադրությունները երիտասարդ եվ հասուն եմենցիների մոտ: Անկայուն քաղաքական համակարգով այս պետության համար լուրջ սպառնալիք է հանդիսանում նաեվ հասարակության ցեղային տարանջատվածությունը: Ցեղերի շեյխերը փաստացի հանդիսանում են Եմենի իրական տերերը, որոնք ամբողջովին վերահսկում են իրենց ենթակա ցեղակիցներին: Ցեղերի միջեվ մշտապես ծագում են բախումներ՝ խմելու ջրի սակավաթիվ աղբյուրների նկատմամբ հսկողություն սահմանելու դրդապատճառով:

Նշված բոլոր հիմնախնդիրների հանրագումարին հավելվում են բնակչության ժողովրդագրական աճի բարձր տեմպերը: Ամեն տարի երկրի բնակչությունն աճում է 3,4 տոկոսով: Համապատասխանաբար, առաջիկա 20 տարիների ընթացքում Եմենի բնակչությունը կարող է գերազանցել 40 միլիոնը, որը կարող է անկանխատեսելի հետեվանքների հանգեցնել, քանի որ Եմենը չի կարող աշխատատեղերով ապահովել նման թվաքանակի մարդկանց /նկատենք, որ արդեն այժմ աշխատանք չունի Եմենի բնակչության զգալի հատվածը, որի 60 տոկոսը կազմում են մինչեվ 25 տարեկան երիտասարդները, հավելենք նաեվ արդեն 10 տարի ձգվող պատերազմը/:

Այսպիսով, 53 տարի առաջ Եմենում տեղի ունեցած եվ ի սկզբանե կասեցված քաղաքական հեղափոխությունը /1962 թ.-ի սեպտեմբերյան հեղափոխությունը, որը հանգեցրեց միապետության տապալմանը/ այդպես էլ չկարողացավ լուծել երկրի հասարակության հիմնախնդիրները: Վերջիններիս խորացումը կարող է հանգեցնել աղետաբեր հետեվանքների ամբողջ Հարավ-Արեվմուտյան Ասիայի համար: Ներկայումս ներկայացված իրավի-

ճակը օրեօր սրվում է հատկապես արտաքին միջամտության հետեվանքով:

Դժվար է պատկերացնել, որ զեյդիտական /խուսիտական/ «Անսար Ալլահ» կազմակերպությունը /փաստացի սա ապստամբած հյուսիսային շիա ցեղերի ռազմաքաղաքական միավորում է՝ ալ-Խուսի տոհմի ղեկավարությամբ/ կարող է հանկարծ հանձնվել թշնամուն, որին Եմենի կառավարական զորքերին սկսած 2004 թ.-ից այդպես էլ չհաջողվեց կոտրել ու չօգնեց նաեվ Սաուդյան Արաբիայի ռազմական միջամտությունը /դա միայն լուրջ կորուստներ պատճառեց սաուդիտներին/: Եմենն այսօր հազեցած է տարաբնույթ ռազմական տեխնիկայով, եվ խուսիտներն արդեն սկսել են կործանել իբր-թե ապստամբներին ռմբակոծող սաուդյան եվ այլ F-ները, սակայն որոնք իրականում ոչնչացնում են քաղաքացիական շինություններն ու հիմնականում խաղաղ բնակչությանը, այդ թվում՝ արտասահմանցիներին: Այնքան մեծ էր ԱՄՆ-ի իշխանությունների շահագրգռվածությունը շիաների ռազմական ճնշման գործում, որ նույնիսկ հրաժարվեցին դուրս բերել սեփական քաղաքացիներին, իսկ վերջիններին փրկում էին ռուսական օդաչուներն ու նավաստիները: Իսկ այն բանից հետո, երբ ամերիկամետ ճամբարը Եմենում դիմեց ցամաքային գործողությունների, ապա խուսիտները հակահարձակման միջոցով մայիսի 22-ին Սաուդյան Արաբիայի տարածքում ռազմաբազա գրավեցին: Սաուդյան Ալ-Կատիֆ քաղաքի շիա մսկիթում տեղի ունեցած անմարդկային ահաբեկչական գործողությունը, որը տասնյակ շիաների կյանք խլեց, եվ որի պատասխանատվությունն իր վրա վերցրեց «ԻՊ» խմբավորումը, էլ ավելի սրեց իրավիճակը եվ ԱՄՆ-ի, Թուրքիայի, Սաուդյան Արաբիայի եվ Իսրայելի պատասխանատվությունը, քանի որ ոչ միայն իրանյան, այլև՛ եվրոպական մամուլը բացահայտ գրում է այն մասին, որ «Խալիֆաթի» բազմամյա ղեկավար Աբու Բակր ալ-Բադդադին իրականում կրում է Շիմոն /Մայմոն/ Էլիոթ անունը եվ հանդիսանում է Մոսադի գործակալը, իսկ ամերիկյան գործակալներ են հանդիսանում «ԻՊ» խմբավորման մյուս բարձրաստիճան ղեկավարները:

Էր-Ռիադի կողմից նշանակված եվ նույն տեղը փախուստի դիմած նախագահ Աբդ Ռաբբու Մանսուր Հադիին փաստացի չունի եվ երբեք չի էլ ունեցել սեփական հասարակական աջակցություն: Լինելով երկրի հարավից եվ նախկինում հանդիսանալով Եմենի Ժողովրդական Դեմոկրատական Հանրապետության /Հարավային Եմեն/ սպա՝ նա օտար է Հյուսիսային Եմենի ցեղերի համար, իսկ Հարավում նրան շատերը չեն կարողանում ներել այն, որ նա 1994 թ.-ին չսատարեց ՅժԴՀ անջատումը եվ հանդես եկավ Մալեհի դիրքերից: Արդյունքում նա լիարժեք կախվածության մեջ ընկավ Սաուդյան Արաբիայից եվ Խահիդ զորավոր ցեղամիավորումից, որոնք երկրին տիրում էին Մալեհի ժամանակ եվ չեն ցանկանում կիսել իշխանությունը: Բնական է, որ դա ոչ մի կերպ ձեռնատու չէր «Անսար Ալլահի» շիա ապստամբներին եվ երկրի Հարավին լայն լիազորություններ տալու կողմնակիցներին, ուստի եվ բոլոր բանակցությունները մտնում էին փակուղի: Այժմ Խաշիդ ցեղամիավորումը /ըստ էության՝ նախկին նախագահ Մալեհը/ եվ ալ-Խուսի տոհմը դաշնակիցներ են, եվ սա դեռ վերջը չէ, քանի որ Եմենի պատմության ամբողջ ընթացքում, երբ երկրի վրա հարձակվում էին օսմանցիները կամ ավելի ուշ սաուդիտները, ապա տեղի էր ունենում երբեմնի բացահայտ հակառակորդների միավորում: Իսկ այնպիսի պայմաններում, երբ երկիրը մասնատում են սաուդյան զինվորականները, Հադիին հավատարիմ զորամասերը եվ «Ալ-Քաեդայի» գրոհայինները, հայրենասիրական տրամադրություններով տոգորված եմենցիների միավորումը կարող է հանգեցնել նրան, որ եվ՝ սաուդիտները, եվ՝ «Ալ-Քաեդայի» ահաբեկիչ-վախիսաբիտները, եվ՝ «ԻՊ» գրոհայինները կարող են դուրս շարվել երկրից, իսկ պատերազմը հաստատակամորեն կարող է տեղափոխվել հենց Սաուդյան Արաբիայի տարածք: Ինչեվէ, ասում են, թե ԱՄՆ-ը եվ Իսրայելը նախագծել են այս երկրի դեզինտեգրացիան /ոչնչացումը/: Այս մասին մտորելը հենց սաուդիտների պարտականությունն է: Սակայն, այս թեմայի քննարկումներն ու վարկածների առաջադրումը, ցավոք, չեն նվազեցնում Եմենի ողբերգության ծավալներն ու հումանիտար աղետի չափսերը:

Խուսիտական շարժման՝ զեյդիզմի պատմական արմատները

*Մամվել Մարգարյան
պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Երեվանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետ*

Խուսիտները /կամ «Անսար Ալլահի» ռազմականացված շարժումը/ կամ ջարտողիտները նորագույն պատմության ընթացքում կրկին իրենց մասին խոսեցրին 2004 թ.-ին:

Եմենում զեյդիզմի հիմնադիր /վերածնող/ Հուսեյն ալ-Խուսին 2004 թ. սեպտեմբերին սպանվեց Եմենի կառավարական զորքի կողմից: Այդ պահից շարժումը գլխավորեց նրա եղբայրը՝ Աբդել Մալեկ ալ-Խուսին:

Զեյդիտյան կարգախոսներով առաջնորդվող նոր ապստամբությունը /2009 թ./ ճնշվեց եմենյան բանակի կողմից՝ սաուդյան բանակի ակտիվ աջակցությամբ: 2010 թ.-ին կառավարությունն ու խուսիտները համաձայնության եկան բոլոր հիմնախնդիրները խաղաղ բանակցությունների միջոցով լուծելու շուրջ:

2014 թ.-ի սեպտեմբերի 19-ին սկիզբ առավ խուսիտների նոր ապստամբությունը, որոնք արագ կերպով զավթեցին երկրի տարբեր շրջաններն ու մայրաքաղաք Սանան /2015 թ. փետրվար/:

Սաուդյան Արաբիան թե՛ նախկինում, թե՛ այժմ մեղադրում է Իրանին խուսիտների շարժմանը հագեցվոր ու նյութական /դրամ եվ զենք/ աջակցություն ցուցաբերելու մեջ: Սակայն, եթե նախկինում Իրանը հրաժարվում էր ամեն տեսակ մեկնաբանություններից եվ իր որեվէ մասնակցությունից խուսիտական շարժմանը, ապա 2015 թ. գարնանը Իրանի տարբեր քաղաքական գործիչները մի քանի անգամ խոսեցին խուսիտների հետ հոգեվոր միասնության մասին, սակայն՝ ոչ ավելին:

2015 թ.-ին հունվար-մայիս ժամանակահատվածում «Մահ Ամերիկային, մահ Իսրայելին» կարգախոսով խուսիտական ցույցերն ընթանում են ամբողջ Եմենի տարածքում:

2015 թ.-ի մայիսի 14-ից Եմենում գործում է զինադադարը: 2015 թ.-ի մարտին մարտեր էին ընթանում «Ալ-Քաեդայի» ջոկատների եվ խուսիտների միջեւ, որոնք ընթացքում զոհվեց ավելի քան 27 խուսիտ եվ վիրավորվեց 150-ը:

2015 թ.-ի մայիսին, խուսիտներին մարդասիրական օգնության նպատակով, Իրանը դեպի Եմենի ափերն ուղարկեց «Իրանե շահիդ» տրանսպորտային նավը՝ ռազմական կորվետի ուղեկցությամբ: Իրանը սպառնաց համալրել ռազմանավերի քանակը, եթե խոչընդոտեն «Իրան շահիդի» բեռնաթափումը:

Մայիսի վերջին, եմենյան հիմնախնդրի խաղաղ կարգավորման հարցի քննարկման նպատակով Մոսկվայում հանդիպեցին Իրանի եվ Ռուսաստանի արտգործնախարարները:

Եմենի 25 մլն բնակչությունից 8 մլն-ը իրենց համարում են զեյդիտներ, որը հիմնականում երկրի հյուսիսային շրջանների բնակչությունն է: Գտնում են, որ զեյդիտական տոհմերը իշխել են Հյուսիսային Եմենում 901 թ.-ից մինչեւ 1962 թ.-ը:

Ուրեմն, ովքե՞ր են զեյդիտները: Շիիզմի այս ճյուղի հիմնադիրը համարվում է Ջայդն իբն Ալին՝ շիա չորրորդ իմամ Ջեյդ-ալ-Աբիդինի որդին /մահացել է 744 թ.-ին/: Ջեյդիզմի գաղափարների դրոշի ներքո /այն մասին, որ ցանկացած մահմեդական երկրի ցակացած ժողովուրդ իրավունք ունի ապստամբելու եվ անարդար տիրակալին գահընկեց անելու համար/ 739 թ.-ին Ջայդ-իբն Ալին ապստամբություն բարձրացրեց խալիֆի դեմ, սակայն խալիֆի զորքերը 740 թ.-ի սեպտեմբերին ճնշեցին այդ ապստամբությունը եվ սպանեցին Ջայդին: Նրա մարմինը խաչվեց Կուֆա քաղաքում, իսկ գլուխն ուղարկվեց Դամասկոս՝ խալիֆ Խիշամին: Սակայն զեյդիզմը չմահացավ, իսկ կոտրված շարժման կողմնակիցները սփռվեցին ամբողջ Իրանի /Խորասան, Միստան, Խուզիստան, Ֆարս/, Հյուսիսային Աֆրիկայից /791 թ.-ին Բդրիսիտների տոհմը զեյդիզմը պաշտոնապես հայտարարեց որպես պետական կրոն եվ հաջողությամբ քարոզում էր իր գաղափարները 8-10-րդ դարերի ընթացքում/:

680 թ.-ին սպանվեց շիիզմի գլխավոր սրբերից մեկը՝ Հուսեյնը, որի մասունքները՝ համաձայն լեգենդի, թաղվել են Կերբելա քաղաքում: Մա շիաների Իրաքի տարածքում գտնվող սուրբ քաղաքներից մեկն է: Շիա – խարիջիտները դեռ 661 թ.-ին լքել են Ալի խալիֆին, որի հետնորդներն էլ հենց հանդիսացել են առաջին շիաները: Հանուն շիիզմի հաղթանակի տրված մահը խարիջիտները համարում էին ազնիվ գործ ու հերոսական վարք: Նրանք մերժում էին «թաքնված իմամի» /մահդի/ գաղափարը եվ համարում էին, որ իմամ կարող է դառնալ ցանկացած մահմեդական՝ սեփական անձնական հատկանիշների բերումով: Խաջիտները պնդում էին, որ կարող է լինել մի քանի իմամ եվ համապատասխանաբար՝ մի քանի իմամատ-պետություն: Նրանք մերժում էին նաև միասնական խալիֆաթի եվ ցանկացած խալիֆի աստծո ընտրյալ լինելու գաղափարները: Ինչպես հայտնի է, 18-19-րդ դարերի բազմաթիվ գիտնականներ գտնում էին, որ շիիզմը ծագել է Իրանում՝ որպես ազգային շապիկով իսլամ կամ որպես իրանական պատասխան արաբական սունիզմին: Մակայն, դա այնքան էլ չի համապատասխանում առկա փաստերին, քանի որ հայտնի է, որ դեռ 7-րդ դարում առաջին շիաները Եմենի եվ հարավային Մետոպոտամիայի արաբներն էին, իսկ Իրանում շիիզմը լայնորեն տարածվել է միայն 10-րդ դարում, իսկ որպես պետական կրոն հռչակվել է 16-րդ դարում, երբ 1501 թ.-ին Սեֆեվիդները վերածնեցին իրանական ազգային պետականությունը: Շիիզմը որպես «իրանական ռասայական կրոն» ներկայացնելու փորձերը տկար են թեկուզ այն պատճառով, որ չկա ու չի կարող լինել ռասայական կրոն հասկացությունը: Ցանկացած պատմական ժամանակահատվածում եվ ցանկացած երկրում կրոնն արտացոլում է տնտեսական, մշակութային, սոցիալական, սակայն ոչ էթնիկ ընդհանրականությունը:

Այսօր խուսիտները հայտարարում են, որ իրենք հանդես են գալիս «իրական զեյդիզմի» դիրքերից՝ հանուն համաշխարհային շիիզմի պաշտպանության, ուստի եվ իրենց թշնամիներն են «ԻՊ»-ը, «Ալ-Քաեդան» եվ մասխաբական այլ տարբեր զինված խմբավորումները: Խուսիտները գտնում են, որ «մաքուր իսլամի»

/կամ այլ կերպ՝ «նախնական իսլամի»/ իրական գաղափարներն արտացոլում են միայն իրենց հայացքները: Նրանց համար հարազատ է այաթոլլա Խոմեյնու քաղաքական շիական դոկտրինն այն մասին, որ մահմեդական պետության մեջ չպետք է լինեն ընտրյալներ, ում աստված ընտրել է որպես տիրակալներ եվ դեկավարներ: Նրանք պնդում են, որ զեյդիտական գլխավոր գաղափարը քաղաքականության մեջ ճշմարիտ է նաև պայտ: Այդ գաղափարը կայանում է նրանում, որ՝ անկախ ծագումից, սոցիալական արմատներից ու տոհմից, ցանկացած առավել բարոյական ու ազնիվ մահմեդականը կարող է գլխավորել ցանկացած մահմեդական պետություն, եթե դա է կամենում ժողովուրդը, եվ եթե նա անշահախնդիր է ու ազնիվ, եթե նա ցանկանում է իր ժողովրդի ու ընդհանրապես՝ բոլոր ընչազուրկ մարդկանց բարեկեցությունն ու բարգավաճումը:

Պատմության հետընթաց հայացքը վկայում է, որ զեյդիզմը կարողացել է ստեղծել մի քանի մահմեդական պետություններ 10-18-րդ դարերի ընթացքում: Մակայն, Մելիմ Յավուզ /Ահեդ/ սուլթանի օրոք՝ թուրքական բանակի կողմից Սիրիայի, Հորդանանի, Եգիպտոս Հիջազի եվ Եմենի զավթումից հետո /1517 թ./, շատերը կարծում էին, որ զեյդիզմի մնացորդները Եմենի հետամնաց քոչվոր ցեղերի մոտ արդեն արմատախիլ են արվել, քանի որ ոչ միայն այդ օսմանյան սուլթանը, այլ նաև նրա բազմաթիվ հետնորդները արտահայտված սուննիներ էին, իսկ նման պայմաններում իսլամի ցանկացած այլ ուղղվածության կենսունակության պահպանման հնարավորությունները նվազագույն էին:

Մակայն, Հյուսիսային Եմենի ցեղերը ոչ միայն պահպանեցին իրենց հավատարմությունը զեյդիզմին, այլ նաև վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում կարողացան այն դարձնել սոցիալական ու քաղաքական պայքարի դրոշմ: Հետամնաց քոչվոր ցեղերի համար զեյդիզմի հրապուրիչ լինելը կայանում է երկրագնդի վրա մի քանի իմամատների միաժամանակյա գոյության հնարավորության քաղաքական դրոշմի մեջ, ինչպես նաև հանուն զեյդիզմի հաղթանակի միասնական իսլամական Խալիֆաթի անհրաժեշտության

ու կարեվորության /ինչը հանդիսանում է «ԻՊ» շարժման հիմնական դոկտրինը/ մերժման մեջ: Արեվմտյան բազմաթիվ լրագրողներ փորձում են գուգահեռներ անցկացնել «Հեգբոլլահ» եվ խուսիտական «Անսար Ալլահ» շարժումների միջեվ՝ նրանց կարգախոսներում, կառուցվածքում, գործունեության մեթոդներում դիտարկելով ընդհանուր գծեր: Ընդ որում, հաճախ եզրահանգում է կատարվում առ այն, որ այդ շարժումների հիմքում պետք է նկատել «Թեհրանի ձեռքը»: Հավանաբար, Թեհրանում կան ուժեր, որոնք կցանկանային ղեկավարել ու ուղղորդել ցանկացած ընդդիմադիր ու շիական շարժումները իսլամական աշխարհում: Սակայն, պետք չէ գերագնահատել իրանական շիա-արմատականների միջազգային հնարավորությունները: Ոչ ֆինանսական, ոչ էլ ռազմական առումով Իրանը այնպիսի հնարավորությունների չի տիրապետում, որոնք կարող են էական ազդեցություն

ունենալ Հարավային Արաբիայում տիրող իրավիճակի վրա: Այլ բան է հոգեվոր-կրոնական ազդեցությունը, որի հնարավորություններն ավելի լայն են, քան ազդեցության այլ ուղղություններինը: Այլ բան է նաեվ այն, թե որքանով շիական հոգեվոր ազդեցությունը կարող է հանգեցնել քաղաքական միասնության: Օրինակ, շիական դոկտրինի ազդեցությունը չափազանց մեծ է «Հեգբոլլահում», սակայն դարձավ արդյո՞ք այդ կազմակերպությունը միավորող ուժ իսլամական աշխարհում: Չնայած հակաիրաքայելական կարգախոսների ու կոչերի նմանությանը, ոչ խուսիսները, ոչ էլ այլ շարժումները չստեղծեցին արդյունավետ քաղաքական կառույցներ: Նրանք հեղինակություն են վայելում միայն առանձին երկրի կամ նույնիսկ գավառի տեղական մակարդակի վրա, սակայն նրանք դեռ հեռու են տարածաշրջանային կամ համազգային մակարդակներից:

Նոր միտումներ Մերձավոր Արևելքի արդի զարգացումներում

Արաքս Փաշայան

Արաբագետ, Արևելագիտության ինստիտուտ, արաբական երկրների բաժնի ավագ գիտաշխատող, պ.գ.թ., դոցենտ

Այսպես կոչված արաբական գարնան դեպքերի արդյունքում Մերձավոր Արևելքում ի հայտ են եկել նոր միտումներ.

- Մերձավոր Արևելքի երկրների ազգային անվտանգության համակարգը գրեթե փլուզված է. առանձին պետություններ կորցրել են ինքնիշխանությունը կամ գտնվում են կորցնելու շեմին:
- Աննախադեպ մեծացել է կրոնական գործոնի նշանակությունը Մերձավոր Արևելքի քաղաքական գործընթացներում: Նոր թափ են ձեռք բերել սուննի իսլամի պահպանողական և ծայրահեղական ուղղությունները, այդ թվում՝ սալաֆիականությունը: Մարտնչող իսլամիզմը դարձել է Մերձավոր Արևելքի արդի գործընթացների ցցուն դրսևորումներից մեկը:

- Մերձավոր Արևելքում լայն տարածում են ստացել ոչ միայն կրոնական մոլեռանդությունը, այլև միջէթնիկ, միջդավանական և միջցեղային հակասությունները, որոնք նախկինում գտնվում էին լատենտ վիճակում:
- Աննախադեպ մեծացել է Մերձավոր Արևելքի նկատմամբ արտաքին գործոնի միջամտությունը: Մերձավոր Արևելքը հերթական անգամ դարձել է գերտերությունների շահերի բախման ու մրցակցության վայր:
- Մերձավոր Արևելքի նկատմամբ մասնավորապես ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը կարելի է համարել նեոգաղութատիրական դիսկուրս:
- Այսպես կոչված արաբական գարնան դեպքերից հետո Մերձավոր Արևելքում մեծ թափ են ստացել ներիսլամական հակասություններն ու մրցակցությունը, մեծացել են

սուննիական և շիայական աշխարհաքաղաքական ուժերի բախումը ի դեմս Իրանի և նրա դաշնակիցների և Պարսից ծոցի արաբական միապետությունների ու նրանց դաշնակիցների միջև: Արտաքին դերակատարները փայլուն կերպով կարողանում են օգտագործել այն հակասությունները, որ գոյություն ունեն իսլամական աշխարհում:

- Այսպես կոչված արաբական գարնանը հաջորդած դեպքերը, որոնց սկիզբը կարելի է համարել երկու հազար երեքի ԱՄՆ-ի՝ Իրաք ներխուժումը սկիզբ դրեցին Մերձավոր Արևելքի երկրներից քրիստոնյաների անսխաղեպ արտագաղթին: Կարելի է ասել, որ հարցականի տակ է դրված Մերձավոր Արևելքում քրիստոնեության հեռանկարը: Չի բացառվում, որ քրիստոնեությանը հաշված տարիներ են մնացել:

- Մերձավոր Արևելքում քրիստոնյաների դիրքերի թուլացումը անքակտելիորեն կապված է նաև հայերի հետ: Մանսավորապես վիճարկելի է Սիրիայի, Իրաքի, Լիբանանի հայերի հեռանկարը: Հատկապես Սիրիայի հայերի գոյությունը այդ երկրում հաշված տարիների հարց է: Հավելի հայ համայնքը կրել է այնպիսի ծանր հարվածներ, որ այլևս ի վիճակի

չի լինի վերականգնվելու: Չունենալով անձի, գույքի ապահովության, տնտեսական ազատ գործունեություն վարելու և որակյալ կրթության երաշխիքներ հայերը չեն ցանկանա ապրել Սիրիայում:

- Այսպես կոչված Իսլամական պետության գոյությունը Մերձավոր Արևելքում այլևս փաստ է և միջազգային հանրությունը ստիպված է հաշվի նստելու դրա գոյության հետ: ԱՄՆ-ը, որն անմիջական պատասխանատվություն ունի նույն Իրաքի նկատմամբ չունի այդ ուժի դեմ պայքարելու հստակ ռազմավարություն, իսկ Սիրիայի և Իրաքի պաշտպանական ուժերը դեռևս ի վիճակի չեն արդյունավետ կերպով պայքարել Դաիշի դեմ: Իսլամական պետության գոյությունը փաստում է, որ այն վերաճել է կարևոր գործոնի և ծառայում է առանձին պետությունների ազգային շահերին:

- Մերձավոր Արևելքում հավասարաշունչություն կարող է ստեղծվել միայն Իրանի ակտիվ մասնակցությամբ: ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների ձախողումը Բաշար Ալ-Ասադին իշխանությունից հեռացնելու հարցում վկայում է, որ Իրանի հետ ակտիվ համագործակցությունը անխուսափելի է:

Քրիստոնյաների արտահոսքը տարածաշրջանից ել Հայաստանը

*Վիկտորիա Առաքելովա
պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Երևանի պետական համալսարանի իրանագիտության ամբիոն,
Iran and the Caucasus (Brill, Leiden)միջազգային հանդեսի խմբագրի տեղակալ*

Մերձավորարևելյան տարածաշրջանը հարյուրամյակների ընթացքում հանդիսանում է կարեվոր շփումային գոտի, ինչը վառ կերպով արտացոլված է նրա կրոնական խճապատկերում:

Օրթոդոքսիայի կենտրոններից հավասարաչափ հեռավորության վրա գտնվող տարածաշրջանի արեալներում մշտապես առաջացել են տարբեր աղանդներ: Այդպիսով՝ բացի դոգմատիկ դաշտը, հարյուրամյակների ընթացքում իսլամի ներսում այստեղ ձևավորվել է նաև բավական ծանրակշիռ ոչ դոգմատիկ տարածք:

Չնայած իսլամում դոգմայի ել հերետիկոսության միջեվ սահմանագծի անհստակությանը, որին օտար է ընդհանրականությունը, այսպես թե այնպես մի շարք հոսանքներ դիտարկվել են որպես ոչ դոգմատիկ: Առաջին հերթին, նման հոսանքների շարքին է դասվում ծայրահեղ շիական տարածքը: Բացի այդ, հերետիկոսական դաշտին է դասվում նաև իսլամի սինկրետիկ ածանցյալ՝ եզիդիզմը:

Վահաբիզմի արմատական դոկտրինի տեսանկյունից, հերետիկոսական դաշտին է դասվում այն ամենը, ինչը չի ընդունում վահաբիստական գաղափարախոսությունը՝ քրիստոնյաներից մինչև եթն-կոնֆեսիոնալ

համայնքներ, չափավոր շիաներից մինչև ծայրահեղ շիական աղանդները:

Տվյալ խմբերի ներկայացուցիչների հետապնդումները բնավ նոր երեվույթ չէ. մի շարք պատմական սկզբնաղբյուրներում, միսիոներների, զիվորական բժիշկների հաշվետվություններում կարելի է հանդիպել նման հետապնդումների փաստերի բազմաթիվ արձանագրություններ, իսկ ավելի ուշ շրջանում՝ նաև պաշտոնական փաստաթղթերում: Այսպես, հարյուր տարի առաջ Ազգերի Լիգայի կողմից ստեղծված հատուկ հանձնաժողովը կոչված էր քննության առնելու քրիստոնյաների վիճակը Մոսուլում: Հանձնաժողովի «Ընդհանուր եզրակացության» մեջ՝ «Հատուկ առաջարկություններում» բաժնում, որոնք «հույժ կարեվոր էին երկրում խաղաղության հաստատման ու մարդկանց բարեկեցության համար», նշվում է, որ «Քանի որ վիճելի տարածքները... բոլոր դեպքերում գտնվելու են մահմեդական պետության իրավասության ներքո, փոքրամասնությունների /քրիստոնյաների, ինչպես նաև հրեաների ու եզդիների/ ձգտումների բավարարման ու նրանց պաշտպանության համար միջոցներ ձեռնարկել ...»:

Թերեվս, ներկայիս իրավիճակը տարբերվում է մտադրության մասշտաբայնությամբ: Լիովին ակնառու է քրիստոնյաների արտահոսքը տարածաշրջանից: Ընդհանուր առմամբ անհետանում է կրոնական բազմաձևությունը՝ իր տեղը զիջելով միասեռ արմատական տարածքին:

Ինչ վերաբերում է կիրառական խնդիրներին, ապա Հայաստանն ունի դրական պատմական փորձ, երբ այն հայրենիք է դարձել ոչ միայն Մերձավորարեվելյան տարածքից ժամանած հայ փախստականների համար, այլ նաև ասորիների ու եզդիների համար: Եվ եթե հարյուր տարի առաջ այս գործընթացը տարերայնորեն էր տեղի ունենում, ապա ներկայումս Հայաստանը կարող է կրկնել այդ փորձն արդեն պետական ծրագրի մակարդակով՝ թեկուզ ոչ այնքան ծավալուն բնույթի, բայց միարժեքորեն ցուցադրելով հայկական պետության բարի կամքը եղբայր ժողովուրդների հիմնախնդիրների լուծման ընթացքում, ովքեր հետևողականորեն կիսել են հայ ժողովրդի ճակատագիրը՝ վերջինիս պատմության առավել ողբերգական շրջաններում: